

BIENVENIDOS | WELCOME

Utz ipetik

Kqaj kqaya' jun utzalaj petb'al chi kech nima e 150 000 mayab' winaq le e k'o pa Los Ángeles kamik.

Le tz'ib'atal woktzij k'o chi uwach le xan pa we k'utunsab'al, tz'ib'atalik xuquje' k'o pa ch'ab'alil pa taq we ch'ab'al mayab': Mayab' rech ch'apulewja' (Yucatec), K'iche' chi'l Mam. Chaq'axwacharisaj le etal QR chi uxe' chech uriqik we upam chak.

Kqamaltyoxij chech CIELO (Comunidades Indígenas en Liderazgo) chech qato'ik chech uq'axexik we tzij.

CÓDICE MAYA DE MÉXICO | INTRODUCTION

Nima Konojel le e Tyox taq wuj le e b'anom kanoq kumal ri ojer Mayab' xe'etzaqik rumal le raxqi'n rech taq taq'aj on rumal xe'eporox kumal e pareyib' rech España ri xe'ekimajo' k'a te k'u ri' xe'ekiporoj chi kiwach uk'iyal winaq.

Le oxib' wuj le xk'asi kiwach chi kixo'l jok'al, on kaq'o' lajk'al taq nik'aj chik, xe'ek'am b'i pa Europa pa ri waqlajuj ab' chi'l, pa taq we q'ij saq e k'o pa k'olwuj rech Dresde, Madrid chi'l París. Pa taq 60, xk'utun wene jun ukaj Mayab' tyox wuj (Kq'alajin waral).

Are taq xriqitajik, are tzij le jalajoj ub'ixik, pa jun ju'l, chi unaqaj le k'ulb'a't rech Mexico rech Chiapas chi'l Tabasco, e k'i sak'aj kijolom tijoxelab' xkib'ij chi na ub'e'el taj. E nik'aj chik xkib'ij chi kjunamataj ruk' le ojer je'l chak rech taq tinamit rech Tula, Hidalgo chi'l Chichen Itzá, Yucatán; chi'l le lajuj uxaq wuj le xkolotaj kanoq k'o taq k'aswachik' chi rij le usilab'em le lkoq'ij chi upam. ¿Le Mayab' Tyoxwuj rech México la xa qas utz rele saxik uwach xb'anik on are jun ukaj mayab' tyoxwuj?

AUTENTICACIÓN CIENTIFICA | SCIENTIFIC AUTHENTICATION

Pa ri junab' 2017, are taq xq'ax lajuj taq junab' rech cha'oj, le wokaj tyoxelab' rech México le kechakun pa kitukelam xkikoj kichuq'ab' che rilik we ojer tzij xuquje' we qas tyox wuj kech Mayab' rech México.

Chech unik'oxik le taq chakub'al le kojom chech le Tyoxwuj kech Mayab' rech México xuquje' chech uriqik apachike q'alajisab'al k'ak taq jastaq, le ajsaqwachom xkikoj jalajoj uwach t'inchuq'ab'il, le kuch'ob' uwach raxroj ch'ich' are taq kunik'oj le uwachinem le q'aq' are taq jun k'amb'ejab'al ktz'ajin chi uwach jun t'inchuq'ab'il.

Jun nitz' xar ch'uch'uj ulew (p. 10, ucholajil). Le e solol uxe' jastaq xkiriq jun nitz ojer ch'uch'uj ulew, le ub'ina'am xar mayab' ruk' ukojik t'inchuq'ab'il chi'l k'asnak'ib'al. Are taq xriqitaj le tyoxwuj pa taq ri junab' 60, le ub'antajik raxroj ch'ich' le ch'uch'uj ulew chi'l le ucholajil chakunem man eta'matal ta uwach.

Le e wokaj ajsaqwachom are xkil nik'aj chi q'alajisab'al chech unik'oxik chi'l rilik uq'ijol le chakub'al rech le Mayab' Tyoxwuj rech Me'xico. Le k'o qequele'n chi rij esta'mab'al chi rij utz'aqatil kib'aqil chaqi'j chikop, chi'l le ketzelal le xriqitaj pa le wuj, chi'l le k'o keta'mab'al chi rij le k'asq'ayes, xkich'ob' uwach le taq q'ayes le xkoj chech ub'anik le wuj.

Are wa' kq'alajisan le wuj le kojom chech le tyoxwuj, xriqitajik chi are xkoj le rij uche'al wikox chech.

Jun Jutz'uj ch'uch'uj kaqkoj ulew (p. 4, ucholajil) xriqital ch'aqapil b'aqilal rech chaqi'j chikop, are kub'ij la' chi are xkoj le lajaq chech we kaq uwachib'al.

Le chaqi'j chikop lajaq are uxe'al jujun taq kaq tz'ajb'al le xkoj chech le tyoxwuj.

Konojel le e wokaj xkisuk'ub'a' rilik le uxe'al le Mayab' Tyoxwuj rech México: are kojom ojer chakub'al kech ati't mam chech chi'l le ub'antajik kuk'utunsaj chi sib'alaj naj xk'oji' pa jun ju'l on pa jun muqb'al.

Le K'utjunab' le kretwechij le ujunab'il jun jastaq le xk'oji' na uk'aslemal chi rumal le etab'al uk'iyal ub'antajik le rax ch'ich' aq'a'l 14 le utz'aqatil, xuk'utu' chi le wuj le xkoj cheh uwokik le tyoxwuj nima kaq'o' jok'al ujunab'il.

Le chuplin wachib'al rech uchuq'ab'il q'ij , le kuk'ut le ucholajil uwachib'al le na kakowin ta le qab'aqwach krilo, xuk'ut jalajoj q'eqal le kya'taj rumal le raxqi'n, pacha' rumal le k'asb'anowem le kxajtaj pa jun raxqi'n tz'apital k'olib'al.

Le uq'axem utun q'ij kuk'ut le uk'axal ub'anom le ja' chi'l le e chaqi'j chikop chech (p. 9, ucholajil).

PAPEL AMATE | AMATE PAPER

Silob'wachib'al: Producción Amate

Le ajje'l chak le xeb'anow le Mayab' Tyoxwuj rech México are xkikoj je'l taq chakub'al rech taq jalajoj uxe'al chi'l ub'e'al winaqirisanem le xuk'am uk'iyal ab' ub'anik. Kamik le e solol uxe' jastaq ke'ekitzukuj le e b'anal je'l chak rech taq komon aj waralik winaq chech uk'oxomaxik jasche le Mayab' Tyox wuj rech Me'xico kya' chi uxol' jun nim naq'atal ub'anik wuj chi'l le uwinaqirisaxik taq wuj pa México.

SÍMBOLOS MAYAS | MAYA SYMBOLS

Usik'ixik uwach le Mayab' Tyoxwuj rech México:

Le Mayab' Tyoxwuj rech México xub'an jun k'aswachik chi rij le usilab'em le Ikoq'ij le k'o kiwachib'al le e jalajoj q'ijilo'b'al le kkilawachij nim ucholajil taq uq'ijol le usutinem le uwachulew pa jun uq'ijol rech 104 junab'. Le tz'aqat wuj xsik'ix ta uwach la' kumajij pa moxq'ab' kb'e pa wikiq'ab', cholaj chi cholaj, rumal le uxe'al animal le kuk'am juwinaq uxaq wuj. Chi kijujunal le lajuj uxaq wuj le xk'asi' uwach kuterene'j jun cholaj k'amalb'e.

Chi jujunal uq'ijol tak'al juch' rech moxq'ab' kuq'alajisaj le nab'e q'ij rech ucholajil ikoq'ij.

Jun xolotal ajilab'al kub'ij chech le sik'ol uwach janipa' q'ij kajilax chi uwach are chi kb'an opanem pa majib'al le jun chi ucholajil rech le uxaq wuj le teren chi uloq. Le ajilab'al le k'o chi rij we xolonem 20 kajilab'alil chi kijujunal, chi'l le e k'o chi rij we xolonem chi kijujunal, le e k'o chi upam ke'ajilax chi kijujunal.

Jun q'ijilob'al, jachin kilawachin le umajib'al jun ucholajil Ikoq'ij, tak'al pa uwi' pa wikiq'ab'.

Pa moxq'ab' chi uxe', jun winaq qasam pa che' on jun jastaq k'ulam uwach, b'anom k'ax chech on k'o pa uq'ab' le q'ijilob'al.

NÚMEROS Y CALENDARIOS | NUMBERS AND CALENDARS:

Ajilab'al xuquje' taq cholq'ij

Le rajilab'alil q'ij pa le Mayab' Tyoxwuj rech México k'o pa jun cholq'ij rech 260 q'ij (xuquje' ub'ina'am AJ Ilab'al q'ij, Chol Q'ij on Tzolk'in) le qas kkoj chech taq ilb'al apanoq. Le rajilab'alil q'ij are jun rech juwinaq etal rech taq junamatal q'ij ruk' jun ajilab'al pa le ucholajil kumajij pa 1 kopan pa 13. Le ajilab'al mayab' kuxol taq nak' le rajilab'alil 1 chi jujunal chi'l taq rab'juch' le kjunamataj ruk' 5.

Símbolos Maya:

Le taq etal rech q'ij le e tz'ajtal pa q'an e k'o pa le Mayab' Tyox wuj rech México.

ASTRONOMÍA MAYA | MAYA ASTRONOMY

Le e mayab' nik'onel uwach kaj xkib'an tzaqb'al k'u'x ilawachinem chi rij le usilab'en le taq ch'umil xuquje' chech le e ralq'ij. Le Ikoq'ij xuquje' sib'alaj nim ub'antajik chi kech le e mayab' rumal xkina'o chi petinaq uk'axal pa jalajoj taq uq'ijol pa le usut rech 584 q'ij.